

ԳՈՒՅՔԻ ԲՈՆԱԳՐԱՎՄԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ

ՆԱՐԵԿ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Յուրաքանչյուր պետության առանցքային նշանակություն ունեցող խնդիրներից է հասարակությունում տեղ գտնող հանրորեն վտանգավոր արարքների դեմ արդյունավետ պայքարի իրականացումը ինչպես դրանց կանխարգելման, այնպես էլ արդեն իսկ տեղ գտած հանցավոր արարքներին համաչափ և արդարացի արձագանքման մեխանիզմների մշակման միջոցով: Պետաիրավական արձագանքման մեխանիզմների շարքում իրենց կարևորությամբ առանձնանում են պատիժները:

ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի հոդված 49-ը սահմանում է այն պատժատեսակների սպառիչ ցանկը, որոնք ենթակա են կիրառության՝ հանցանքի կատարման մեջ ՀՀ դատարանների կողմից մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ: Նշված պատժատեսակների շարքին է դասվում նաև գույքի բռնագրավումը, որը կրիմինալոգիական գրականության մեջ դիտվում է որպես շահադիտական հանցավորության կանխարգելման արդյունավետ միջոց¹:

ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ի 1-ին մասի համաձայն. «Գույքի բռնագրավումը դատապարտյալի սեփականությունը համարվող գույքը կամ դրա մի մասը հարկադրաբար և անհատույց վերցնելն է՝ ի սեփականություն պետության»: Ընդ որում, օրենսդիրը հստակեցնում է, որ գույքի բռնագրավումը կարող է նշանակվել շահադիտական դրդումներով կատարված ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքների համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված դեպքերում՝ այս դրույթից բացառություն կատարելով միայն ահաբեկչության ֆինանսավորման, մաքսանենգության և հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, այդ թվում՝ եկամուտների օրինականացման համար:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ի 1-ին մասում օրենսդիրն արդեն իսկ ամրագրել է գույքի բռնագրավման առարկան՝ դատապարտյալի սեփականությունը հանդիսացող գույքը կամ դրա մի մասը: Ավելին, նույն հոդվածի 2-րդ մասում հստակեցվում են այդ գույքի չափերը. օրենսդիրը նշում է, որ «գույքի բռնագրավման չափը դատարանը որոշում է՝ նկատի ունենալով հանցագործությամբ հասցված գույքային վնասի, ինչպես նաև հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված գույքի չափը: Գույքի բռնագրավման չափը չի կարող գերազանցել հանցագործությամբ հասցված վնասի կամ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված օգուտի չափը»:

¹ Տե՛ս **Пропостин А. А.** Конфискация имущества как мера борьбы с преступностью. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Томск, 2010, էջ 3-5, **Абраменко В. Б.** Конфискация имущества как средство предупреждения преступлений в сфере экономической деятельности. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2010, էջ 10, **Пропостин А. А.** Конфискация как имущественная мера криминологической безопасности // "Вестник Томского государственного университета", 2010, № 331, էջ 119-121:

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը չի սահմանում, թե ինչ պետք է հասկանալ «գույք» հասկացության ներքո, և միայն գույքի բռնագրավումը կանոնակարգող հոդվածի 4-րդ, 5-րդ և 5.1-րդ մասերում փորձ է կատարվում հստակեցնելու բռնագրավման ենթակա գույքի շրջանակը՝ սահմանելով:

«4. Հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, այդ թվում՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված արարքների կատարման արդյունքում ուղղակի կամ անուղղակի առաջացած կամ ձեռք բերված գույքի, ներառյալ՝ այդ գույքի օգտագործումից ստացված եկամուտների կամ այլ տեսակի օգուտների, այդ արարքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների, իսկ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի չհայտնաբերման դեպքում՝ այդ գույքին համարժեք այլ գույքի բռնագրավումը պարտադիր է:

5. Ահաբեկչության ֆինանսավորմանն ուղղված գույքի, այդ թվում՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 217 հոդվածով նախատեսված արարքների ֆինանսավորման նպատակով օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գույքի, ներառյալ՝ այդ գույքի օգտագործումից ստացված եկամուտների կամ այլ տեսակի օգուտների, այդ արարքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների, իսկ ահաբեկչության ֆինանսավորմանն ուղղված գույքի չհայտնաբերման դեպքում այդ գույքին համարժեք այլ գույքի բռնագրավումը պարտադիր է:

5.1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 215 հոդվածով նախատեսված մաքսանենգության ճանապարհով Հայաստանի Հանրապետության սահմանով տեղափոխված մաքսանենգության առարկաների, իսկ վերջիններիս բացակայության դեպքում դրանց արժեքի բռնագրավումը պարտադիր է»:

Առաջին հայացքից տպավորություն է ստեղծվում, թե հայ օրենսդիրը լավագույնս կանոնակարգել է գույքի բռնագրավման առարկան՝ դրանում ներառելով՝

1. դատապարտյալի սեփականությունը հանդիսացող օրինական գույքը,

2. հանցագործության արդյունքում ստացված գույքը,

3. հանցագործության միջոցով ձեռք բերված գույքի օգտագործումից ստացված եկամուտները կամ այլ տեսակի օգուտները,

4. հանցանքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքները:

Այնուհանդերձ, գույքի բռնագրավման առարկային վերաբերող որոշ հարցեր դեռևս պարզաբանման կարիք ունեն: Նախ, հստակեցման կարիք ունի հենց «գույք» հասկացությունը: Թե՛ քրեաիրավական գրականության մեջ, թե՛ իրավակիրառ պրակտիկայում տարակարծությունների տեղիք է տալիս այն հարցը, թե ինչ պետք է հասկանալ «գույք» եզրույթի ներքո. արդյո՞ք այս հասկացությունը սահմանափակվում է միայն անշարժ և շարժական գույքի շրջանակներով, թե ներառում է նաև դրամական միջոցները, արժեթղթերը, գույքային բնույթի իրավունքները²:

² Տե՛ս **Мартыненко Э. В.** Конфискация имущества в действующем российском уголовном праве. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2010, էջ 13, **Векленко С. В., Самойлова С. Ю.** Совершенствование уголовного законодательства в части правовой регламентации конфискации имущества // "Вестник Воронежского института МВД России", 2010, № 4, էջ 117-122:

Մասնավորապես, Ս. Վ. Վեկլենկոն և Ս. Յու. Սամոյլովան գտնում են, որ «գույք» հասկացությունը պետք է դիտարկվի լայն իմաստով՝ ներառելով նաև դրամական միջոցները, արժեթղթերը, քանի որ քաղաքացիական իրավունքում վերջիններս դիտվում են որպես քաղաքացիական կարգավորման առարկա³: Մինչդեռ հակառակ տեսակետն է արտահայտվել Է. Վ. Սարտինենկոյի կողմից, որի պնդմամբ՝ քրեական օրենսգրքում ամրագրված բռնագրավման ենթակա «գույքի» բնորոշումը չպետք է նույնացնել քաղաքացիական կարգավորման առարկայի հետ, քանի որ քրեական օրենսգրքի բազմաթիվ հոդվածներում օրենսդիրը հստակ տարանջատում է գույքը, դրամական միջոցները, արժեթղթերը, գույքային իրավունքները⁴:

Վերջին տեսակետը ՀՀ գործող օրենսդրության կանոնակարգման պարագայում թվում է առավել հիմնավորված:

Իրոք, ելնելով այն հանգամանքից, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքը չի սահմանում, թե քրեական օրենսգրքի շրջանակներում ի՞նչ պետք է հասկանալ «գույք» հասկացության ներքո, իրավական տեխնիկայի տեսակետից լիովին հիմնավորված է հարցի պատասխանը ՀՀ գործող օրենսդրության այլ ակտերում, կոնկրետ դեպքում՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փնտրելը: Թեև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը առանձին հոդվածներով կանոնակարգում է «շարժական և անշարժ գույք», «բաժանելի և անբաժանելի գույք», «դրամ», «արժուքային արժեք», «արժեթուղթ», «նտավոր սեփականություն» հասկացությունները, և հասկանալի է, որ դրանք չեն նույնացվում, սակայն նույն օրենսգրքի հոդված 132-ը, ներկայացնելով քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտները, բացահայտում է «գույք» հասկացությունը՝ այն չսահմանափակելով միայն անշարժ և շարժական գույքով, այլ դրա շրջանակներում ներառելով դրամական միջոցները, արժեթղթերը և գույքային իրավունքները: Ասվածից տրամաբանորեն պետք է հետևեր, որ քրեական իրավունքում ևս «գույք» հասկացությունը պետք է ընկալվեր լայն իմաստով, մինչդեռ ՀՀ քրեական օրենսգրքի համակարգային վերլուծությունը, դրանում տեղ գտած տարբեր հոդվածների ձևակերպումների համադրումը հիմք են տալիս պնդելու, որ քրեական օրենսգրքում օրենսդիրը տարբերակում է «գույք», «գույքի նկատմամբ իրավունք», «արժեթուղթ», «այլ առավելություն» հասկացությունները: Մասնավորապես, կաշառք տալու հանցակազմի բնորոշման ժամանակ օրենսդիրը նշում է՝ «պաշտոնատար անձին... դրամ, գույք, գույքի նկատմամբ իրավունք, արժեթղթեր կամ որևէ այլ առավելություն խոստանալը...»: Հետևաբար, ՀՀ քրեական օրենսգրքի ներկայիս կանոնակարգման պարագայում հիմնավորված չէ գույքի բռնագրավման ձևակերպման «գույք» հասկացության ծավալների որոշման ժամանակ ՀՀ քաղաքացիական իրավունքում առկա մոտեցմամբ ղեկավարվելը:

Գույքի բռնագրավում պատժատեսակի ներկայիս օրենսդրական ձևակերպման տառացի մեկնաբանությունից հետևում է, որ բռնագրավման առարկա կարող է լինել միայն շարժական և անշարժ գույքը, ինչը լուրջ խոչընդոտ է նշված ինստիտուտի արդյունավետությունն ապահովելու առումով: Հետևաբար անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-

³ Տե՛ս Векленко С. В., Самойлова С. Ю., նշվ. աշխ., էջ 117-122:

⁴ Տե՛ս Мартыненко Э. В. Предмет конфискации имущества // "Публичное и частное право", 2010, № II (VI), էջ 80-86:

ում հստակ ամրագրել, որ գույքի բռնագրավման առարկա են գույքը, դրամական միջոցները, արժեթղթերը, գույքային բնույթի իրավունքները:

Գույքի բռնագրավման առարկայի բնորոշման ժամանակ ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա մյուս հիմնախնդիրը, մեր կարծիքով, ի հայտ է գալիս նշված օրենսգրքի հոդված 55-ի համակարգային վերլուծության դեպքում: Բանն այն է, որ բռնագրավման ենթակա գույքի շրջանակը սահմանելիս օրենսդիրը բավարար հետևողականություն չի դրսևորում: Մասնավորապես, հոդված 55-ի 1-ին մասի ձևակերպման ժամանակ օրենսդիրը սահմանել է, որ գույքի բռնագրավման առարկա կարող է լինել միայն դատապարտյալի սեփականությունը հանդիսացող գույքը կամ դրա մի մասը, մինչդեռ նույն հոդվածի 4-րդ, 5-րդ և 5.1-րդ մասերում նշվում է հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, դրա օգտագործումից ստացված եկամուտների կամ այլ տեսակի օգուտների, նշված հանցանքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների մասին:

Հարց է առաջանում. արդյո՞ք հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը, դրա օգտագործումից ստացված եկամուտները կամ այլ տեսակի օգուտները, հանցանքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքները կարող են դիտվել որպես բռնագրավման առարկա նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի բոլոր այն հոդվածներով նախատեսված արարքների կատարման դեպքերում, որոնց պարագայում նախատեսված է գույքի բռնագրավում պատժատեսակը, թե՞ օրենսդիրը ի սկզբանե առանձնացրել է այն արարքների շրջանակը, որոնց պարագայում կարևորել է հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, դրա օգտագործումից ստացված եկամուտների կամ այլ տեսակի օգուտների, հանցանքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների անհատույց վերցնելը հօգուտ պետության: Օրենսդրի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ում ներկայացված ձևակերպումների վերլուծությունը հիմք է տալիս արտահայտելու այն տեսակետը, որ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը, դրա օգտագործումից ստացված եկամուտները կամ այլ տեսակի օգուտները, հանցանքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքները պետք է դիտվեն որպես գույքի բռնագրավման առարկա միայն հոդված 217-ում նախատեսված արարքների, ինչպես նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի այն հանցակազմերի կատարման պարագայում, որոնց դեպքում անձը հանցավոր ճանապարհով ձեռք է բերել գույք կամ օրինականացրել է հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտները:

Նման մոտեցումը արդարացված չի թվում. նախ անհասկանալի է, թե ինչ չափանիշով են ընտրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ի 4-րդ, 5-րդ և 5.1-րդ մասերով նախատեսված արարքները՝ հանրային վտանգավորությամբ, դրանց դեմ միջազգային նորմերով սահմանված պայքար մղելու անհրաժեշտությամբ, թե՞ այլ: Կարելի է արդյոք պնդել, որ հանցավոր համագործակցության ֆինանսավորումը կամ օրենքով արգելված զինված միավորումների ֆինանսավորումը իր էությամբ պակաս վտանգավոր է, քան ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 217-ում նախատեսված ահաբեկչության ֆինանսավորումը: Կարծում ենք, ո՛չ:

Բացի այդ, որքանով է հիմնավորված օրենսդրի կողմից երկակի մոտեցման դրսևորումը հանցագործության գործիք հանդիսացած կամ օգ-

տագործման համար նախատեսված գործիքների իրավական ճակատագրի նկատմամբ: ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ի 4-րդ, 5-րդ և 5.1-րդ մասերով նախատեսված արարքների պարագայում օրենսդիրը նախատեսում է դրանց բռնագրավումը, մինչդեռ մյուս հանցագործությունների պարագայում հարցը կանոնակարգվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ քր. դատ. օր.-ի հոդված 119-ում սահմանելով, որ իրեղեն ապացույց հանդիսացած հանցագործության գործիքները բռնագրավվում և հանձնվում են համապատասխան պետական մարմիններին, իսկ արժեք չներկայացնելու դեպքում ոչնչացվում են:

Բարձրացված հիմնախնդիրներից խուսափելու նպատակով անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ում միասնական մոտեցում դրսևորել և բոլոր հանցագործությունների համար սահմանել գույքի բռնագրավման միևնույն առարկան:

Գույքի բռնագրավման առարկային առնչվող մյուս հիմնախնդիրը վերաբերում է ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարմանը: ՀՀ կողմից վավերացված մի շարք կոնվենցիաներով, օրինակ՝ «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, ազդարավման և բռնագրավման մասին» կոնվենցիայով, նախատեսվում է ՀՀ օրենսդրությամբ գույքի բռնագրավման կանոնակարգումը՝ նպատակ ունենալով ապահովելու ոչ միայն դատապարտյալի գույքի, այլև հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, եկամուտների, այլ օգուտի / առավելության, հանցագործության գործիք կամ միջոց հանդիսացած առարկաների բռնագրավումը: Թերևս հենց ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կատարման նկատառումից ելնելով օրենսդիրը ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ի 4-րդ և 5-րդ մասերում նշում է, որ բռնագրավման ենթակա են «գույքը, ներառյալ՝ այդ գույքի օգտագործումից ստացված եկամուտները կամ այլ տեսակի օգուտները»:

Ստեղծվում է տպավորություն, որ բռնագրավման ենթակա գույքի որոշման ենթատեքստում ՀՀ օրենսդրությունը լիովին համապատասխանում է կոնվենցիայի պահանջներին: Այնուհանդերձ, հոդված 55-ում տեղ գտած ձևակերպումներից հասկանալի չէ, թե հանցագործության կատարման միջոցով ստացված «այլ տեսակի օգուտները», առանձին վերցրած, կարող են արդյոք լինել գույքի բռնագրավման առարկա, թե դրանք պարտադիր պետք է ստացված լինեն գույքի օգտագործումից: Խնդիրն այն է, որ հանցանք կատարած անձը կարող է ստանալ «օգուտ / առավելություն» առանց գույք կամ եկամուտ ստանալու: Օրինակ՝ անձը կարող է որպես կաշառք ստանալ ոչ թե գույք, այլ որևէ արտոնություն, ինչի հետևանքով կարող է գումար խնայել կամ ազատվել նյութական ծախսերից: Նման պարագայում նա չի ստանում ո՛չ գույք, ո՛չ եկամուտ, ոչ էլ «այլ տեսակի օգուտ» գույքի օգտագործմամբ, հետևաբար նման վիճակում խնդրահարույց կլինի նշված «օգուտի» բռնագրավման գործընթացը⁵:

Միաժամանակ, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ում նշվում է հանցանքի կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների բռնագրավման հնարավորությունը, մինչդեռ հնարավոր է, որ այդ առարկաները լինեն ոչ թե հանցագործու-

⁵ Стен А. Алисултанов М. А. Проблемы законодательного определения процессуального статуса имущества, в отношении которого назначается конфискация, и его закрепление в нормах УК России // "Общество и право", 2010, № 4 (31), էջ 163-166:

թյան գործիք, այլ հանցագործության միջոց:

Ներկայացված հիմնախնդիրները վկայում են ՀՀ քրեական օրենսգրքում տեղ գտած գույքի բռնագրավում պատժատեսակը կանոնակարգող դրույթների վերանայման անհրաժեշտության մասին: Նշված բացերից և թերություններից խուսափելու նպատակով առաջարկում ենք ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 55-ը լրանշակել՝ դրանում սահմանելով բռնագրավման ենթակա գույքի առարկան, այն է. «Գույքի բռնագրավման առարկա են դատապարտյալի սեփականությունը հանդիսացող գույքը՝ ներառյալ դրամական միջոցները, արժեթղթերը, գույքային բնույթի իրավունքները, հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքը, եկամուտները, այլ օգուտը, հանցանքի նախապատրաստության կամ կատարման համար օգտագործված կամ դրա համար նախատեսված գործիքներն ու միջոցները»:

Կարծում ենք, որ օրենսդրական այս հստակեցումը կարող է նպաստել քննարկվող պատժատեսակի արդյունավետությանը և իրավակիրառ պրակտիկայի միասնականացմանը:

Բանալի բառեր – *գույքի բռնագրավում, արժեթղթեր, դրամական միջոցներ, այլ օգուտ, եկամուտներ, հանցագործության գործիքներ*

НАРЕК КАЗАРЯН – Предмет конфискации имущества. – Статья 55 УК РА предусматривает конфискацию имущества в качестве дополнительного наказания за тяжкие и особо тяжкие корыстные преступления. Однако в юридической науке и правоприменительной практике дискуссионным остаётся предмет конфискации имущества. В частности, нет единого подхода к определению понятия “имущество”, вопросу конфискации выгод, полученных в результате преступления, к изменению законодателем предмета конфискации при отдельных видах преступлений. Статья посвящена поискам ответов на спорные вопросы. В качестве решения одного из них – о предмете конфискации имущества – предложены поправки к упомянутой выше статье УК РА.

Ключевые слова: *конфискация имущества, ценные бумаги, денежные средства, выгода, прибыль, орудия преступления*

NAREK GHAZARYAN – Subject of the Confiscation of Property. – Confiscation of property is foreseen in the article 55 of RA Criminal code as a supplementary punishment provided for the committal of grave and extremely grave mercenary offences. However, the issues concerning the subject of confiscation of property are widely disputed both in criminal law theory and practice. The unified approach to the definition of the concept of «property» is missing, the possibility of confiscation of advantages derived from or obtained from criminal offences is argued, different opinions are expressed when analyzing the legislator’s point on specific regulation of the subject of confiscation when dealing with certain categories of crimes, etc. In the frames of the presented article the author tries to find answers to the questions set. As a possible solution of the defined shortcomings, the author proposes amendments to the article 55 of RA Criminal Code.

Key words: *confiscation of property, property, securities, financial, means, other advantage, income, instrumentalities of crime*